

Maren Ósk Sveinbjörnsdóttir,
iðjuþjálfari á Reykjalundi, starfsendurhæfingu

Í ÖRUGGA HÖFN – IÐJUPJÁLFI Í 25 ÁR

Ég er fædd og uppalin á Höfn í Hornafirði. Að loknu námi í iðjuþjálfun árið 1986 hugðist ég ekki snúa aftur heim til Hafnar, því ég sá ekki fyrir mér mikla atvinnu- möguleika þar. Ég flutti þó þangað í janúar 1991, þá búin að vinna á geðdeild Landspítalans í 4 ár. Ég var með fyrstu iðjuþjálfunum sem fóru út á land að vinna, en þeim hefur sem betur fer fjölgað með tilkomu Iðjuþjálfanámsins við Háskólann á Akureyri. Í dag eru iðjuþjálfar í starfi víða um landið, sú þróun hefur gengið mishratt eftir landshlutum og enn er verk að vinna við útbreiðslu fagsins. Ég var því miður alltaf eini iðjuþjálfinn á suðausturhorninu.

Þegar ég flutti til Hafnar byrjaði ég að vinna í grunnskólanum sem leiðbeinandi í sérkennslu og dönskukennari. Ég var fyrsti iðjuþjálfinn sem vann þar en fyrir voru þroskaþjálfar sem sinntu sérkennslu. Við fundum strax að nálgun iðjuþjálfra átt vel heima í skólanum og var góður biti í þúsl fagmanna þar. Ég vann í skólanum í eitt og hálf ár, en fékk ekki menntun mína metna og sætti mig ekki við það. Samhliða vann ég hlutastarf hjá félagsþjónustu sveitarfélagsins við félagslega liðveislu á heimili geðfatlaðra.

Árið 1994 réð ég mig sem iðjuþjálfra til Svæðisskrifstofu málefna fatlaðra á Austurlandi (SvAust). SvAust var staðsett á Egilsstöðum en rak útibú á Höfn sem sinnti

Austur-Skaftafellssýslu og Djúpavogshreppi. Mitt starf fólst aðallega í að meta færni og þjálfra börn með frávik og veita ráðgjöf til foreldra og ýmissa þjónustustofnana, svo sem leikskóla og grunnskóla á Höfn og á Djúpavogi. Ég var þá eðli málsins samkvæmt í töluverðum samskiptum við ýmsar stofnanir sem sinna börnum og fjölskyldum þeirra. Ég byggði upp stuðningsfjölskyldunet fyrir þær fjölskyldur sem þurftu þess.

Í samvinnu við foreldra og kennara þróaði ég jafningjaliðveislu fyrir fötluð grunnskólabörn frá 11 ára aldri. Jafnaldrar sinntu liðveislu með fötluðum nemendum fyrir utan skóla, svo sem að fara í félagsmiðstöð, fótbolta, að hjóla, í göngutúra o.fl. Það var eðlilegra að hafa jafnaldrar en að hafa fullorðinn einstakling með sér í félagslífinu eftir skóla. Liðveitendur fengu laun og oft voru 2-3 krakkar sem skiptu liðveislunni á milli sín. Þetta gekk mjög vel og sumir voru liðveitendur áfram upp í gegnum menntaskólann. Þarna myndaðist góð vinátta sem helst enn þann dag í dag. Við sáum að í þeim bekkjum þar sem voru fötluð börn og unglingar höfðu bekkjarfélagarnir meira þol gagnvart fjölbreytileikanum og sýndu meiri þroska í samskiptum. Fyrir liðveitandann var það sjálfsagður hlutur að aðstoða þann fatlaða líka í skólanum og hafa hann með í leikjum og öðru sem gert var.

Ég vann náið með starfsfólki SvAust á Egilsstöðum en þar var mikill faglegur metnaður og framsækni í þessum málaflokki. Ég fór á mörg námskeið á þeirra vegum og vann með þeim á fjarfundum. Á Egilsstöðum voru margir þroskaþjálfar starfandi en ég var fyrsti iðjuþjálfinn sem starfaði með þeim.

Í janúar 1997 varð sveitarfélagið Hornafjörður reynslusveitarfélag í heilbrigðisþjónustu á grundvelli laga nr. 82/1994. Markmið þessara laga var m.a. að gera sveitarfélögum kleift að gera tilraunir í þeim tilgangi að undirbúa breytingar á löggjöf um stjórnýslu sveitarfélaga, framkvæmd verkefna þeirra, tekjustofna sveitarfélaga og verkaskiptingu ríkis og sveitarfélaga. Með þessu var m.a. stefnt að aukinni sjálfsstjórn sveitarfélaga og bættri þjónustu við íbúana. Nokkur ráðuneyti gerðu samninga um yfirtöku tiltekinna verkefna og þjónustu gegn ákveðnu fjárframlagi.

Sveitarfélagið Hornafjörður gerði þá til dæmis þjónustusamning við ríkið um rekstur málefna fatlaðra (samkvæmt lögum um málefni fatlaðra nr. 59/1992). Ég skipti um vinnuveitanda og fór að vinna sem forstöðumaður málefna fatlaðra hjá sveitarfélaginu og sá um allt sem heyrði undir lögin, svo sem fullorðinsmál, barnamál, búsetu og atvinnumál fatlaðra.

Ég fluttist á bæjarskrifstofurnar og starfssvið mitt breyttist umtalsvert. Nú tilheyrði ég Fræðslu- og félagssviði sveitarfélagsins, varð tengiliður við ráðuneyti, sveitarfélög og aðrar stofnanir, sem framkvæmdastjóri SvAust hafði áður séð um. Ég var komin í stjórnunarstöðu með aukna ábyrgð á fjármálum og stefnumótun í málaflokknum. Það voru mikil viðbrögð að fara úr því þverfaglega umhverfi sem tengdist málefnum fatlaðra hjá SvAust og yfir í stjórnsýslu sveitarfélaga, þar sem lítil sem engin þekking var til staðar um þennan málaflokk. Ég lagði því ríka áherslu á að gerður yrði samningur við SvAust um áframhaldandi aðgang að faglegri þekkingu í formi ráðgjafar, funda og námskeiða á vegum Svæðisskrifstofa og ráðuneytis, sem reyndist auðsött.

Við flutninginn yfir til sveitarfélagsins varð öll þjónusta við fólk með fötlun heildstæðari, markvissari og persónulegri, því þeir sem tóku ákvarðanir voru nær þjónustuþegunum og þekktu þá oftast persónulega. Sama starfsfólk veitti nú liðveislu og frekari liðveislu (lög nr. 59/1992; 24. og 25. gr.) sem var áður skipt milli ríkis og sveitarfélags og ég var staðsett í ráðhúsinu og hafði því beinan aðgang að stjórnsýslunni og pólitíkinni. Ég sinnti áfram lögbundinni þjónustu við fötluð börn en árið 2014 var svo ráðinn þroskaþjálfari til að sinna þeim aldurshópi. Það var kærkomið, því erfitt var að sinna vel svo víðu sviði og þunginn í fullorðinsmálum hafði aukist jafnt og þétt frá því að Höfn varð reynslusveitarfélag.

Á þessum tíma var umræðan byrjuð um að leggja niður sambýli og bjóða í staðinn upp á önnur búsetuúrræði sem hentuðu fólki betur og var SvAust í fararbroddi í þeirri vinnu. Markvisst var unnið að því að byggja upp þjónustu í heimabæjum þeirra fötluðu einstaklinga sem vildu flytja aftur heim eða veiktust/urðu fatlaðir á fullorðinsaldri. Öll svona vinna og stefnubreyting tekur tíma en það tókst mjög vel til og fékk ég mikinn stuðning frá framkvæmdastjóra SvAust, Soffíu Lárusdóttur og hennar starfsfólki við að þróa þessa hugmyndafræði og uppbyggingu í mínu sveitarfélagi.

Fleiri fullorðnir fatlaðir einstaklingar þurftu þjónustu til að geta búið áfram í heimabyggð. Þessir einstaklingar voru í leiguhúsnæði í bænum, og rætt var um það á pólitíska sviðinu að byggja sambýli. Ég beitti mér gegn því og talaði fyrir sjálfstæðum búsetuúrræðum í bænum og einstaklingsbundinni þjónustu heim til

hvers og eins. Það voru engin fordæmi um stofnanir fyrir fatlaða í sýslunni og við höfðum því frjálssar hendur við að þróa búsetuúrræði og þjónustu. Geðfatlaðir var sá hópur fullorðinna sem hafði fengið litla búsetuþjónustu frá Svæðisskrifstofum. Ég sá strax að þörf var á að þeir fengju þjónustu/stuðning heim til að geta búið í samfélaginu og út af fyrir sig.

Við þessa auknu þjónustu heim til fólks þurfti fleira starfsfólk, starfsfólkið þurfti aðstöðu og auk þess var komin brýn þörf fyrir dagvistarúrræði fyrir fatlaða fullorðna.

Árið 2000 stofnaði ég dagvistun fyrir fatlaða fullorðna á Höfn. Þar var einnig starfsmannaaðstaða, sem var mikil bót fyrir starfsfólk og skjólstaðinga. Í dagvistinni buðum við upp á alls konar verkefnavinnu sem við fengum frá fyrirtækjum í bænum, ýmsa aðra iðju og félagslíf frá kl. 9-16 alla virka daga og frá kl. 11-14 um helgar og á rauðum dögum. Boðið var upp á heitan mat í hádeginu alla daga ársins, þar sem starfsfólkið borðaði með skjólstaðingum. Það var sérstaklega mikilvægt fyrir félagslega einangraða einstaklinga til að hafa tilgang með því að fara út og hitta fólk. Enginn aukakostnaður hlaust af þessari helgar- og hátíðaropnun, því starfsfólkið sem sinnti frekari liðveislu sá um þetta.

Um leið og fötluðum fullorðnum í þjónustu fjölgaði, jókst þörfin fyrir starfsmenn í vaktavinnu. Árið 1997 voru tveir starfsmenn í einu stöðugildi en í lok árs 2016 voru þeir orðnir 12 í u.þ.b. 11 stöðugildum. Mikill hluti tíma míns fór í að sinna starfsmannamálum, skipuleggja vaktir, verkferla, námskeið o.fl. Ég var heppin með starfsfólk og ræktaði það og byggði upp eftir bestu getu, enda er starfsfólkið stærsti auður hvers vinnustaðar og því mikilvægt að hlúa vel að því á allan hátt. Ég lagði mikið upp úr því að starfsfólk væri vel upplýst og fengi námskeið sem eflaði það í starfi. Ég var einnig sveigjanleg og kappkostaði að hafa starfsmenn með í ráðum eins og hægt var við alla uppbyggingu. Ég sótti sjálf ýmis námskeið í stjórnun og samskiptum og tók einnar annar nám í mannauðsstjórnun frá HA til að efla mig sem yfirmann.

Árið 2012 tók ég líka við félagslegri heimaþjónustu hjá sveitarfélaginu og breyttist nafn deildarinnar yfir í heimaþjónustudeild. Það bættust fleiri starfsmenn í hópinn og rúmlega fjórutíu heimili sem fengu heimilishjálp. Á sama tíma fluttu starfsmenn heimahjúkrunar sig einnig í starfsaðstöðu okkar, sem leiddi til aukinnar samvinnu og

sambættingar heilbrigðis- og félagsþjónustu inni á heimilum fólks.

Strax frá því að Höfn gerðist reynslusveitarfélag árið 1997 myndaðist mikil hefð fyrir samvinnu milli kerfa. Ég vann náð með starfsfólki heilsugæslu, skóla og leikskóla. Til dæmis var kvöld- og helgarþjónusta hjá málefnum fatlaðra en ekki heimahjúkrun, þannig að starfsfólk málefna fatlaðra sá um innlit og lyfjagjafir á kvöldin og um helgar til þeirra sem þurftu heimahjúkrun. Þar sem sveitarfélagið var reynslusveitarfélag í heilbrigðis- og fötlunarmálum þá vorum við lausnamiðuð og unnum verkefnin saman þegar þau komu upp. Það þvældist ekki fyrir hver ætti að borga hvað. Þetta var gagnkvæmur ávinningur, t.d. samkeyrðum við oft námskeið fyrir starfsfólk og starfsmannafélagið var sameiginlegt. Við höfðum gott aðgengi að hvíldarinnlögnum á hjúkrunarheimilinu, ef þess þurfti.

Ég vann einnig ýmis verkefni í samvinnu við félagsþjónustuna svo sem viðtöl og eftirfylgni með ungum konum sem áttu erfitt með að fóta sig í lífinu.

Á þessu tímabili fékk ég fimm iðjuþjálfanema frá HA til mín. Í fyrstu hélt ég að það væri lítið merkilegt að gerast á Höfn fyrir iðjuþjálfanema. Ég væri aðallega í stjórnunarstöfum og gæti litlu miðlað til þeirra, en reyndin var önnur. Verkefnin voru næg og ég gat miðlað heilmiklu til þeirra og ekki síður þær til mín. Það var frábær vítamínsprauta fyrir mig, einyrkjann, og samfélagið okkar að fá þessa hæfileikaríku nema til okkar.

Árið 2011 fluttist öll þjónusta við fatlaða á landsvísu yfir til sveitarfélaganna. Þrátt fyrir margra ára undirbúningsvinnu að yfirfærslunni þá fundum við „gömlu“ starfsmenn svæðisskrifstofa sem héldum áfram hjá sveitarfélögunum greinilega að töluverð þekking og reynsla hafði glatast við yfirfærsluna. Þurftum við oft að berjast fyrir því að það sem þegar hafði áunnist héldi velli og passa að málaflokkurinn færðist ekki 20 ár aftur í tímann. Þetta studdu skýrslurnar *Flutningur þjónustu við fatlað fólk frá ríki til sveitarfélaga ágúst 2014 – á yfirfærslu og Fatlað fólk og öryrkjar sem íbúar sveitarfélaga – 2013* sem Rannsóknasetur í fötlunarfræðum og Félagsvísindastofnun HÍ unnu að fyrir sveitarfélögin. Hér er tilvitnun úr annarri þeirra:

Þeir sem unnið höfðu á svæðisskrifstofunum lýstu því að umræða um hugmyndafræði og þróunin í málaflokknum hafi verið

haldið á lofti og áhersla verið lögð á fræðslu. Eftir yfirfærslu hafi hins vegar ekki gefist nægur tími í slíkt. Aukin umræða um hugmyndafræði og ríkjandi áherslur sé mikilvæg þjónustunni og stuðli að auknum gæðum hennar. Nokkrir lýstu því að umræðan hafi fallið í skuggann af umræðu um peningamál.

(Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands og Rannsóknasetur í fötlunarfræðum, 2013)

Það eru margar ástæður fyrir því að mér gekk vel að byggja upp starfsemina. Ég tel að það hafi skipt miklu máli fyrir mig sem persónu í þessari uppbyggingu að ég hafði unnið með öflugum og reyndum iðjuþjálfum í fjögur ár á geðdeild Landspítalans eftir nám, sem studdu mig og hjálpuðu mér að byggja upp iðjuþjálfasjálfið mitt og sjálfstraustið. Fékk ég þar meðal annars handleiðslu frá reyndum iðjuþjálfum sem ég nýtti mér áfram eftir þörfum, þegar ég var komin á Höfn. Það var gott að vera búin að mynda öflugt stuðningsnet að leita til. Ég fékk áfram góðan stuðning frá fagfólki og stjórnendum SvAust. Ég gat unnið sjálfstætt og var óhrædd við að henda mér út í djúpu laugina, mistakast og byrja aftur, leita ráða og vinna með fólki þvert á fagstéttir. Ég bý yfir ástríðu og hef gaman af því að vinna og byggja upp nýja hluti. Ég á auðvelt með að vinna með fólki.

Velvilji ráðamanna skipti líka miklu máli. Ég gætti þess að rökstyðja allar breytingar og uppbyggingu fyrir stjórnslunni og fræða um málaflokkinn og mér gekk vel að halda

mig innan fjárhagsrammans. Starfsfólkið hjá mér kom alltaf vel út úr ánægjukönnunum sveitarfélagsins, enda kappkostaði ég að nýta mannauðinn og hafa starfsfólk með í ráðum í uppbyggingunni. Starfsmannamál geta verið mjög flókin en jafnframt spennandi áskorun.

Ég var dugleg að sækja námskeið og halda tengslum við iðjuþjálfafélagið með því að sækja fundi, ráðstefnur og sitja í nefndum, sem er mjög mikilvægt til að viðhalda tengslanetinu og lykilkþáttur í að viðhalda faglegum metnaði, koma í veg fyrir faglega einangrun og geta fylgst með þróun innan fagsins.

Uppbyggingu þjónustunnar er ekki lokið á Höfn, það þarf alltaf að aðlaga og þróa þjónustu þar sem verið er að vinna með fólki. Nýtt húsnæði fyrir dagvist og skrifstofur starfsfólks verður loksins tekið í notkun 2018 en ég barðist lengi fyrir að fá varanlegt húsnæði undir sama þaki fyrir málaflokkinn.

Eftir áratuga uppbyggingu og þrotlausa vinnu af ástríðu og áhuga, var kominn tími til að leyfa öðrum að spreyta sig og klippa á naflastrenginn, ég sagði upp og hætti störfum í desember 2016. Þegar maður byggir eitthvað upp frá grunni í litlu samfélagi í svona langan tíma á maður hvert bein í verkefninu, ég var alltaf á vaktinni og tilbúin til að stökkva inn til að taka vaktir, gefa ráð, leysa af og redda hlutum. Ég var mjög tengd mörgum skjól-

stæðingunum því sumir voru hjá mér í þjónustu í þau 25 ár sem ég starfaði á Höfn. Þegar ég hætti var auglýst eftir iðjuþjálfum eða fólki með sambærilega menntun, bæði í landsblöðum og á innra neti iðjuþjálfum. Það kom aðeins ein umsókn og var hún frá hjúkrunarfræðingi sem var ráðin í mitt starf. Fljótlega var þó verkefnum mínum skipt á þrjá starfsmenn, því hún var ekki tilbúin að taka á sig alla þessa vinnu og ég átta mig á því núna að það hefði þurft að gerast fyrr. Það voru blendnar tilfinningar sem fylgdu því að hætta þessari vinnu og flytja frá Höfn, en ég veit að ég gerði góða hluti og byggði upp góða þjónustu með frábæru fólki og horfi því stolt til baka.

Ég hef stiklað á stóru um verkefni mín á Höfn í 25 ár og það væri efni í heila bók að skrá allt sem að ég gerði. Ég læt því staðar numið hér og vona að lesendur hafi orðið einhvers vísari um þá uppbyggingu sem ég vann í málefnum fatlaðra á Höfn.

HEIMILDASKRÁ:

- Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands. (2014). Flutningur þjónustu við fatlað fólk frá ríki til sveitarfélaga ágúst 2014 – Mat á yfirfærslu. Reykjavík: Höfundur.
- Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands og Rannsóknasetur í fötlunarfræðum. (2013). Fatlað fólk og öryrkjar sem íbúar sveitarfélaga. Reykjavík: Höfundar.
- Lög um málefni fatlaðra nr. 59/1992.
- Lög um reynslusveitarfélög nr. 82/1994.

MYNDIR FRÁ CAPE TOWN

